

J.M. Yarmuhammedov, F.Q. Shodmonov,
L.T. Yuldoshov

DORIVOR O'SIMLIKLAR INTRODUKSIYASI

(AMALIY MASHG'ULOTLAR)

O'QUV QO'LLANMA

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**J.M. Yarmuhammedov, F.Q. Shodmonov,
L.T. Yuldoshov**

**DORIVOR O'SIMLIKLAR
INTRODUKSIYASI
(AMALIY MASHG'ULOTLAR)**

O'QUV QO'LLANMA

**"Durdona" nashriyoti
Buxoro – 2025**

UO'K 633.88(075.8)

42.143ya73

Y 75

Yarmuhammedov, J.M.

Dorivor o'simliklar introduksiyasi [Matn] : o'quv qo'llanama / J.M.

Yarmuhammedov, F.Q. Shodmonov, L.T. Yuldoshov.-Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy, 2025.-144 b.

BBK 42.143ya73

Mazkur o'quv qo'llanama "Dorivor o'simliklar introduksiyasi" fani bo'yicha o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlari uchun tuzilgan bo'lib, unda har bir mashg'ulotga qisqacha tushunchalar, turkum turlarining tabiiy holda tarqalgan va introduksiya qilingan hududlar xaritasi berilgan.

O'quv qo'llanama mazkur sohada ilmiy-tadqiqot ishini olib borayotgan tadqiqotchilar, hamda "60812100- -Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi" "607110200- Biotexnologiya (tarmoqlar bo'yicha)", "60510100-Biologiya (turlar bo'yicha) yo'nalishi talabalariga mo'ljallangan.

J.M. Yarmuhammedov- Buxoro davlat universiteti "Biotexnologiya va oziq-ovqat xavfsizligi" kafedrasida o'qituvchisi.

F.Q. Shodmonov – Buxoro davlat universiteti "Biotexnologiya va oziq-ovqat xavfsizligi" kafedrasida dotsenti, b.f.f.d., PhD

L.T. Yuldoshov - Buxoro davlat universiteti "Biotexnologiya va oziq-ovqat xavfsizligi" kafedrasida dotsenti, b.f.f.d., PhD

Taqrizchilar:

B.S. Bo'riyev - Buxoro davlat universiteti "Biotexnologiya va oziq-ovqat xavfsizligi" kafedrasida professori, b.f.d.

G.S. Sodiqova - Toshkent davlat agrar universiteti "Agrokimyo va tuproqshunoslik" kafedrasida dotsenti, b.f.n.

O'quv qo'llanma Buxoro davlat universitetining 2025-yil 9-iyundagi 370-U- sonli buyrug'iga asosan nashr etishga ruxsat berilgan. Ro'yxatga olish raqami 370-47.

ISBN 978-9910-10-221-9

MUNDARIJA

Kirish.....	5
1-amaliy mashg'ulot. Eron-Turon floristik va Sirkum-boreal floristik vohalar dorivor o'simliklarini o'rganish.....	8
2-amaliy mashg'ulot. Osiyo va O'rta Yer dengizi floristik vohasi o'simliklarini o'rganish.....	13
3-amaliy mashg'ulot. Shimoliy Amerika floristik vohasi o'simliklarini o'rganish.....	19
4-amaliy mashg'ulot. Hindi-Xitoy, Hindiston, Sudan-Zambiya, Madagaskar, Arab floristik vohasi o'simliklarini o'rganish.....	24
5-amaliy mashg'ulot. Introduksiya ob'ektlarini tanlash va dastlabki materiallar yig'ish.....	30
6-amaliy mashg'ulot. Ekologik-introduksiya usulini o'rganish.....	34
7-amaliy mashg'ulot. Turkum kompleks usulini o'rganish.....	35
8-amaliy mashg'ulot. Introdusent bir va ikki yillik dorivor o'simliklarni o'rganish.....	37
9-amaliy mashg'ulot. Introdusent ko'p yillik dorivor o't o'simliklarni o'rganish.....	47
10-amaliy mashg'ulot. Introdusent buta turlarini o'rganish.....	49
11-amaliy mashg'ulot. Introdusent daraxt turlarini o'rganish.....	52
12-amaliy mashg'ulot. O'zR "Qizil kitobi"ga kiritilgan dorivor o't o'simlik turlarini o'rganish.....	60
13-amaliy mashg'ulot. O'zR "Qizil kitobi"ga kiritilgan buta va daraxt turlarini o'rganish.....	70
15-amaliy mashg'ulot. Introdusentlarni tashqi muhit omillariga munosabatini o'rganish.....	80
16-amaliy mashg'ulot. Introduksion baholash usullarini o'rganish...	85
17-amaliy mashg'ulot. Dorivor o'simliklar kolleksiya maydorini yaratish usullari.....	96
18-amaliy mashg'ulot. O'zbekistonda dorivor o'simliklar genofondi. Istiqbollari va muammolari.....	97
19-amaliy mashg'ulot. Eko-introduksion analiz qilish va baholash	117
20-amaliy mashg'ulot. Introduksiya qilinayotgan oziq-ovqat o'simliklarini o'rganish.....	120
21-amaliy mashg'ulot. Botanika bog'ida introduksiya qilinayotgan o'simliklar.....	121

22-amaliy mashg'ulot. O'simliklarni tuproqsiz o'stirish usullari.	
Gidroponika.....	125
23-amaliy mashg'ulot. Introdusent O'simliklarning xayotiy shakllarining xilma-xilligi.....	127
24-amaliy mashg'ulot. Introdusentlarning xalq xo'jaligidagi ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati.....	128
25-amaliy mashg'ulot. Introdusentlarni iqtisodiy samaradorligi	135
Glossariy.....	139
Ilovalar.....	140
Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati	142

KIRISH

Hozirgi vaqtda dori-darmon ishlab chiqarish tarmog'ining dorivor vositalarni tabiiylashtirish va dorivor o'simliklar xom-ashyosiga bo'lgan ehtiyojni qondirish dolzarb vazifalardan biridir. Butunjahon Sog'liqni Saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, mavjud dori-darmonlarning 60% ni dorivor o'simliklar xom - ashyolaridan olingan preparatlar tashkil etadi.

Respublikamizda ham mahalliy dorivor o'simlikshunoslikni rivojlantirish sohasida ko'pgina ilmiy va amaliy ishlar bajarildi. Dori - darmon ishlab chiqarish tarmog'ining o'simlik xom - ashyolariga bo'lgan talabi imkon darajasida qondirildi.

Bu talab ikki yo'nalishda amalga oshiriladi:

1. O'zbekiston florasiga mansub bo'lgan dorivor o'simliklardan oqilona foydalanish, zahiralari kamayib ketayotgan turlarni ko'paytirish va madaniylashtirish.

2. Chet el florasiga mansub bo'lgan dorivor o'simliklarni mahalliy sharoitga introduksiya qilish, ularning bio-ekologik xususiyatlarini o'rganishga yetishtirish usullarini ishlab chiqib, plantatsiyalar barpo etish.

Amalga oshirilgan ilmiy va amaliy ishlar asosida tog', tog' oldi adirlilari va sug'oriladigan maydonlarda dorivor o'simliklar o'stirish, ko'paytirish va yetishtirish usullari ishlab chiqildi va ixtisoslashtirilgan xo'jaliklarga tavsiyanomalar berildi.

Respublika Vazirlar Mahkamasining «O'zbekiston Respublikasi tibbiyot va dori-darmon ishlab chiqarish tarmoqlarini davlat muhofazasiga olish» (1996) qarorida ta'kidlanganidek, mahalliy floriga mansub bo'lgan dorivor o'simliklarni asrash va ularni madaniy holda ko'paytirish kerak.

Shuningdek, chet el florasiga mansub bo'lgan dorivor o'simliklarni mahalliy sharoitga introduksiya qilishni amalga oshirish dolzarb muammodir.

Bu o'z navbatida respublika farmasevtika sanoatining chetdan xom-ashyoni sotib olish (import) muammosini xalq etish bilan birga, zarur bo'lganda xom-ashyoni chetga sotish (eksport) imkoniyatini yaratadi.

J.M. Yarmuhammedov, F.Q. Shodmonov, L.T. Yuldoshov

**DORIVOR O'SIMLIKLAR INTRODUKSIYASI
(AMALIY MASHG'ULOTLAR)**

O'QUV QO'LLANMA

<i>Muharrir:</i>	<i>A. Qalandarov</i>
<i>Texnik muharrir:</i>	<i>G. Samiyeva</i>
<i>Musahhih:</i>	<i>Sh. Qahhorov</i>
<i>Sahifalovchi:</i>	<i>M. Bafoyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-maketdan bosishga ruxsat etildi: 23.06.2025. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. «Times New Roman» garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog'ozi. Bosma tobog'i 9,0. Adadi 100. Buyurtma №385.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ

“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45